

KATONA ÉS LENDVAY A NEMZETI SZÍNHÁZ ELŐTT

CZÉLKÚTI ZÜLLICH RUDOLF: KATONA JÓZSEF ÉS DUNAISZKY LÁSZLÓ:
LENDVAY MÁRTON SZOBRA A KORABELI SAJTÓ TÜKRÉBEN

A 19. század hazai képzőművészetében kedvelt téma volt a nemzeti művelődés múltbeli és korabeli eseményeinek, illetve a művészetek és a tudomány területein tevékenykedő személyek ábrázolása. A korábban a vitézi erényekben, illetve a „kereszténység védőbástyája” toposzban megtalált nemzeti öntudat szerepét a kulturális sikerek, a művelődés különböző területein megmutakozó „nemzeti géniusz” megbecsülése vette át.¹ Ezzel módosult az emlékműállítás funkciója is – az emlékművek célja már nem csak a kiemelkedő személyek emlékének megőrzése, hanem a nemzet kulturális identitásának kifejezése is.² Ahogyan dr. Kempf József írja 1859-ben a *Vasárnapi Ujság*ban „azon kegyelet, mellyel a legújabb időkben a tudomány és művészet férfiai emlékét megtisztelni szokás, még nem régi ugyan hazánkban, azonban mindig erőteljesebben nyilatkozik jeles emlékműveinek szaporodása által. [...] Valóban épen oly emberi, mint hazafiúi kötelesség, a szellem szövétének nemtők gyanánt előttünk járt honfitársaink nyughelyét, örök időkre szólólag megjelölni s feldíszíteni; másrésről e kövek egyszersmind polgáriasságunk és korunk magasabb érzületének megannyi jelei, melyek a nagy halottak emlékének kívül, mi rólunk is hozandnak híreket a késő utókoroknak.”³

A 19. század második fele egész Európában a művészet demokratizálódásának időszaka volt, megindult a modern értelemben vett műkritika kialakulása, a közönség egyre fokozódó figyelemmel kísérte a művészek munkáját, egy-egy mű létrejöttét. Mindennek legfőbb fórumát a művészetek nevelő erejét felismerő korabeli sajtó jelentette, (illetve gyakran a közérthető képből rejlő manipulatív lehetőségeket felismerő, a háttérben húzódó politikai hatalom) amely naprakészen, képekkel illusztrálva tudósította a kultúra ügyét magukénak érző olvasókat.⁴ A képes sajtó a magyar szobrászat ügyét is figyelemmel kísérte, a folyóiratokban számos név merül fel a korszak szobrászai között: Ferenczy István, (1792–1856), Alexy Károly (1816–1880), és Izsó Miklós (1831–1875) továbbá Uhr Ferenc (1794–1862), a fiatalabbak közül Engel József (1811–1906), Czéلكuti-Züllich Rudolf (1813–1890) és Dunaiszky László (1822–1904) voltak aktívak ekkoriban. A magyar szobrászok főként a bécsi akadémizmus tanait közvetítették, és „olyan stílusban” dolgoztak, „melyet számunkra Bécs diktált, s ami a kritikai keresztvízben „klasszikus” jelzöt kapott”.⁵ Az aránylag csekély számú, Pest-Budát díszítő szoborművek többsége szekuláris tárgyú volt, fogadalmi és Szentháromság-oszlopok, Szűz Mária és szentek szobrai emelkedtek a köztereken és egyre inkább felmerült az igény egy, a nemzet kulturális örökségét tisztelő, annak értékrendjébe illeszkedő emlékmű létrejöttére.⁶

A köztéri, majd az emlékműszobrok iránti figyelem oka kétségkívül azok nyilvánosságában keresendő. A köztéri szobrok – főleg az elsők – állítása a korabeli sajtó fontos témája volt. A pályázatokról, szobortervekről tudósító cikkeknek rendkívül nagy szerepe volt a közönség

véleményének kialakításában, mely publikum, quasi az események részesévé válva, annál inkább magáénak érezte egy-egy köztéri szobor ügyét.⁷ A születendő emlékműveknek az abszolutizmus csupán kismértékben vetett gátat, azok felállítását (főként mivel többségében civil kezdeményezésekről volt szó) megakadályozni nem tudta. Ráadásul a politikai elnyomás pont a dicső múlt, a haza nagyjai, s azok emlékei felé terelték a figyelmet, a nemzeti ellenállás burkolt formájaként.⁸ Az abszolutizmus éveiben rendkívül megélenkült a civil mecenatúra. Pártfogóként szerepelni afféle társadalmi kötelezettség volt, a nemzeti művészet iránt érzett elkötelezettség pedig nemzeti ügy.⁹ Ebbe illeszkedett bele a Katona József szobrot megrendelő Tomori Anasztáz tevékenysége is.

Tomori Anasztáz (1824–1894) mérnökként végzett, majd 1853-ban a nagykőrösi gimnázium matematikatanára lett.¹⁰ Nagykőrösről tanártársaival, Arany Jánossal és Szász Károllyal gyakran átment Kecskemétre, ahol hallott Katona Józsefről és arról, hogy az írónak még nincsen méltó emléke.¹¹ Így a következő évben, 1854-ben, mikor váratlanul hatalmas örökséghez jutott, nem felejtkezett el Katona ügyéről sem. Úgy döntött, hogy vagyonából (melynek nagy részét a tudományok és művészetek támogatására fordította), arra is áldoz, hogy Katona József a Nemzeti Színház előcsarnokában felállítandó életnagyságú szobrát elkészítteti.

A HELYSZÍN – MIÉRT A NEMZETI SZÍNHÁZ?

A nemzeti színekben pompázó nézőterű teátrum a kulturális érdekegyesítés, a nemzeti összefogás jelképének számított a kortársak szemében. Vasárnaponként és vásár idején a népszínművek és vígjátékok mellett színre kerültek a „vasárnapi publikum” kedvencei, a *Hunyadi László* és az évek alatt a „nemzeti dráma” státuszába lépett *Bánk bán* is, ami igazolhatta Jókai Mór megállapítását: „Ez intézet tíz év alatt többet tett Pest magyartására, mint valamennyi municipium”.¹²

A forradalom és a szabadságharc alatt a politikai és katonai események befolyásolták a nézőtér létszámát, összetételét és hangulatát, Világos után a Nemzeti Színházat főleg a császári katonaság látogatta, ami távol tartotta a polgári közönséget. A „vasárnapi publikum” azonban kitartott, mesterfokra fejlesztve a belehallás gyakorlatát és a darabokban a színészi gesztusok, hangsúlyok elemeiben is politikai tartalomra találtak.¹³ Mivel a burkolt ellenállás színterévé és lassanként a magyar nemzeti művelődés szimbólumává lett, a Nemzeti Színház tökéletesen alkalmas volt egy, a nemzeti művelődés történetében kulcsszerepet betöltő alkotó szobrának felállításához.

MIÉRT KATONA JÓZSEF?

Katona József (1792–1830) személye – a *Bánk bán* megírásán kívül – több ponton is kapcsolódott a magyar színjátszás történetéhez. Tanulmányai végeztével joggyakornokként, majd ügyvédsegédként Pesten dolgozott, itt került kapcsolatba a színészettel, néhányszor ő maga is fellépett, de inkább mint rendező-színműíró jeleskedett. Leghíresebb műve, a *Bánk bán*, 1815-ben az *Erdélyi Múzeum* felhívására született, amelyben a folyóirat drámaversenyt hirdetett a kolozsvári színház megnyitására. A pályázaton nem nyert, maga a dráma kiadása is 1819-ig váratott magára, színpadra állítása még tovább, 1827-ig. Egressy Gábor színész

volt a darab első népszerűsítője, színjátszókörútjai alkalmával ahol csak tehetette, előadta, így került bemutatásra Pesten is, legelőször 1839-ban.¹⁴ A második előadásra 1845-ig kellett várni – a darab Lendvay Márton jutalomjátéka volt és annyian voltak kíváncsiak rá, hogy „a színház felét alig fogadható be ez estve a bekívánczozottaknak”.¹⁵ Barabás Miklós jelmezes színésziportréi ennek az előadásnak az alkalmából készültek.

A pesti előadás sikere után a vidéki színházak is felvették repertoárjukba és a Nemzeti Színház is a *Bánk bánnal* nyitotta meg a szezont. Ez az időszak igen kedvezett a hazafias szellemű darab sikerének, amihez hozzájárult az is, hogy a korszak két legkitűnőbb színésze, Egressy és Lendvay felváltva játszották Bánk szerepét. A darabot 1848. március 15-én a közönség kívánságára állították színpadra. Természetesen a 48-as események után a darab színre kerüléséről szó sem eshetett, csak 1858-ban adták elő újra, (cenzúrázott szöveggel), majd újabb tízévnyi szünet után, a kiegyezés megtörténtével, első esetben teljes szöveggel 1868-ban. A *Bánk bán* tehát a nemzeti történelemben, művelődésben és színjátszásban betöltött szerepe révén (is) méltóvá tette szerzőjét arra, hogy maradandó emléket állítsanak neki a Nemzeti Színház előtt. Megvolt tehát a helyszín, a szoborba öntendő művelődéstörténeti jelentőségű személyiség, már csak a szobrász személye volt kérdéses.

Mivel a 19. század embere számára egy igazán magyar, nemzeti szobor állításához hozzátartozik az eszmény megtestesítőjének magyarságán kívül az is, hogy az alkotást egy magyar művész teremtse meg a nemzet számára, egyértelmű volt, hogy magyar szobrászt kell választani. Viszonylag rövid megfontolás után Tomori Anasztáz a szobrot Czélkúti Züllich Rudolf szobrászművésztől rendelte meg.

MIÉRT CZÉLKÚTI ZÜLLICH RUDOLF?

Züllich Rudolf eleinte Bécsben, majd 1839-től Rómában tanult Pietro Tenerani szobrász műtermében. Itt ismerkedett meg többek között Döbrentei Gábor királyi tanácsossal, aki pártfogója lett és megbízásokkal látta el.¹⁶ Züllich 1855-ig, 15 éven át tartózkodott Rómában, míg végül anyagi nehézségei miatt vissza kellett térnie Magyarországra. Ekkor, 1857-ben kereste fel Züllichet a műpártoló Tomori Anasztáz azzal a megbízással, hogy készítse el a nemzet számára Katona József életnagyságú szobrát.¹⁷

Kérdés, vajon miért pont Züllich Rudolfot kérte fel Tomori a szobor elkészítésére? Habár felmerülhet a gondolat, hogy a meglévő anyagi források elégtelensége lehetett ennek az oka, ez valószínűleg nem helytálló.¹⁸ A korszak jelesei már nem, vagy még nem voltak aktívak 1857-ben: Ferenczy István a megelőző évben halt meg, Izsó Miklós éppen Meixner és Gasser szobrászok műtermében dolgozott Bécsben, Alexy Károly 1852-ben Londonba emigrált, Engel József is még évekig külföldön tartózkodott.¹⁹ Habár Lyka Károly 1934-ben Tomori választását elmarasztalva úgy fogalmaz: „Tomori kiválóan értett a mennyiségtanhoz, de művészeti dolgokban barátai tanácsára szorult, akiktől csak utólag derült ki, hogy szintén nem értenek a művészethez”, nem fogadhatjuk el kritika nélkül ezeket az állításokat.²⁰ Züllich átlagos tehetségű szobrász volt, semmivel sem rosszabb (vagy jobb) mint kortársai, Dunaiszky László vagy Marschalkó János (1819–1877) a Lánchíd oroszlánjainak mestere.

Czélkúti Züllich Rudolfnak a sok nélkülözés után ez volt az első nagyobb megrendelése, így gyorsan dolgozott, még ugyanebben az évben elkészült a tervekkel és az agyagmintával.²¹ A

tervek befejezéséről a *Vasárnapi Ujság* 1857. augusztus 9-i számában is beszámoltak, majd az év végén a *Hölgyfutár* Rohn Alajos rajza nyomán közölte is a szobortervet.²² A szobor 181 cm magas bronzöntvényként került kivitelezésre, talpazatán felirat hirdette az ábrázolt személy, az alkotó és az öntő C. Mohrenberg nevét. A szobrot Bécsben öntötték, mivel Pesten még nem volt öntőműhely, innen a mű 1858. április elején érkezett meg az országba, majd 1858. június 8-án helyezték el a Nemzeti Színház előtti kertben.²³ Pesten Katona József szobrával így született meg az első, nem szekuláris, szabadban felállított emlékszobor.²⁴

A KATONA SZOBOR FELÁLLÍTÁSA ÉS A HÍRLAPI VITA

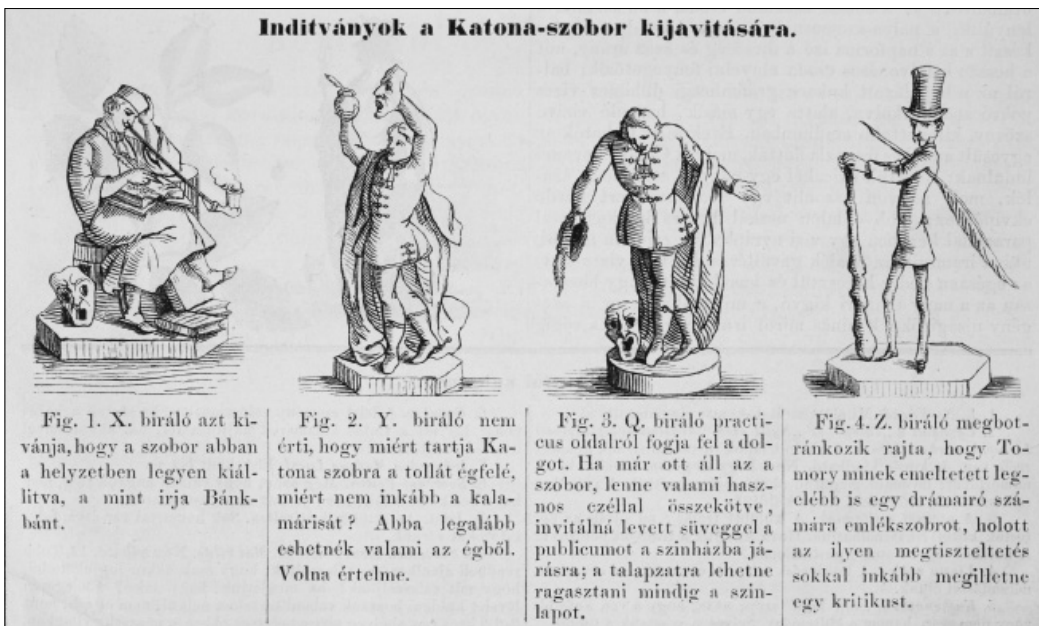
Magáról a szobor felállításáról csak pár soros hírek számoltak be (mivel a politikai demonstrációktól tartva az abszolutizmus kormánya betiltotta a fővárosi szoborállításokat kísérő nyilvános ünnepeket), mint amilyen a *Vasárnapi Ujságé* is: „Katona József szobra, mely a Tomori Anasztáz úr megrendelése folytán Züllich műhelyéből került ki, folyó hó 8-án a Nemzeti Színház előtti kis kertben fölállítatott.”²⁵

A szoborállítás alkalmából hosszabb cikk jelent meg Katona Józsefről a *Vasárnapi Ujság* hasábjain. Az emlékmű eszméjét és Tomori Anasztáz szerepét lelkesen üdvözölték „mint egy pártolásra méltó hazai tehetség művét, mint a hazafiui lelkesedés adományát s mint szép kezdetét az elhunyt jeleseink emlékét megörökítendő szobrászatnak, melly, hiszszük, ezentul gyakrabban állítandja fel alakjait nemcsak a színházépület erre alkalmas udvarán, hanem egyéb köztérein s a hazának más részein is.”²⁶ A szobrot magát azonban kezdettől fogva támadások érték, mivel az „bírálat alá jöhet [...] mind művészi felfogás, mind a technikai kivitel szempontjából.”²⁷ Az *Üstökös* lapjain például olyan olvasói leveleket (fametszeteket) is publikáltak, melyben a Katona szobor esetleges kijavítására tesznek javaslatokat.²⁸ Jókai Mór lapja ezzel a műkritikai gúnykép első hazai példáját alkotta meg.²⁹

Leghosszabb és legfontosabb bíráta az esztéta Greguss Ágost tollából született, melyben a *Pesti Napló* hasábjain a tárcaíró „szigorú, de tárgyilagos” kritikával illette a szobrot.³⁰ Véleménye szerint a szobor minden tekintetben elhibázott. Úgy gondolja, hogy a technikai és formai hiányosságok mellett még a művészi koncepció is téves, révén a szobrász „Katonát mint író és színészt együtt jeleníti meg, holott benne csakis az írót illeti a dicsőítés.” írja. Márpedig ez a szobor hátravetett fejével és égnek emelt karjával inkább egy játék közbeni színészt mutat, „akit pedig látni akarnánk: az író, a költő, az elmélkedőt, a szellem emberét – azt a jobb kezében adott tollon kívül semmi egyéb nem jelképezi”.³¹ Ráadásul a szobor heves mozgása ellenkezik mindennel, amit a kor Katona Józsefről tartott, akinek karakterjellemezések visszafogottságát, szerénységét, csendes jellemét emelték ki a korabeli írások.

Züllich a Katona szoborral kapcsolatban elkeseredetten védte az érdekeit, és a *Hölgyfutár* című folyóiratban válaszolt az őt ért támadásokra. Visszautasította Greguss vádait, melyekben kritizálja a nézőpontot, a ruházat megmunkálását, az alak túl heves mozgását. Elmagyarázta, hogy ő Katonát mint író és színészt egyszerre akarta láttatni: „a magyar drámairodalom hősét, s általa ezen irodalom megalapításának dicsőítését” és ezért a színpadias póz. „Hátha én nem a mennyei ihletért folyamodót akartam előtüntetni, hanem inkább azon Katonát, ki a Bánk-ban bevégezése utáni diadaléretében azon, érzetben, hogy a magyar drámát megteremté – lelkesülten nézi azt a tollat, melyet ha megvolna, ma inkább foglalnánk aranyba.”³² Züllich

Indítványok a Katona-szobor kijavítására.

1. kép: Indítványok a Katona szobor kijavítására. Üstökös 1858, 1. sz. augusztus. 21, 7.

válaszára Greguss újra tollat ragadott, és a *Pesti Napló*ban rátrompfolt Züllich „szánandóan értetlen és esetlen” válaszára, mely szerinte csak azt az állítást igazolja, hogy minél rosszabb egy művész alkotása, annál nagyobbra tartja magát. Szerinte a szobor egyáltalán nem hasonlít Katonára és ha lett volna lehetősége, ő már a szobor tervezetét is megkritizálta volna. „Szembeszökő az összhangzás hiánya az alak és járulékaik között, de a tagok arányaiban is.” írja – „az arcnak semmi kifejezése s maga a szobor kidolgozása is durva, elnagyolt”.³³ (1. kép)

Züllich tovább védekezett, klasszikus példákat és a perspektíva törvényeit hozva felmentségül: „Katona fejét arcképről mintáztam, a végtagokról pedig annyit, hogy a világ egyik leghíresebb műve, a belvederei Apollo hátrább álló lábszára is három újjal hosszabb a másíknál s ez nem hiba, mert a plasztikai perspectiva törvényei így kívánják”.³⁴ Azonban ez sem elégitette ki Greguss Ágostot, aki továbbra is azt hangoztatta, hogy „a túl magas talapzatra állított szobor egyszerűen rossz” valamint, hogy „jutalmat lehet annak tűzni, ki Katona bármely arcképe és a szobor között hasonlatosságot bír fölfedezni. Amit pedig a tagok arányairól összebeszél javaslom valami bonctani kézikönyv tanulmányozását.”³⁵

Bár nem csak támadások érték Züllichet – Vajda János a *Nővilág* hasábjain kelt a szobrász védelmére, arról értekezve, hogy „a nemzet becsülete nem a hazai szoborművészet színvonalában határozódik, [...] hanem abban, hogy kinek mi adatott” és hogy szerinte Züllich „jelenleg csakugyan a legjobb hazai szobrász s hogy nála jobb nincsen, annak nem ő az oka, hanem legfőlegb a nemzet géniusza, azt pedig kérdőre vonva hallgatni fog, mert jelenlegégnél több magyar szobrász nincsen” – Ferenczy halála óta.³⁶

Greguss azonban nem elégedett meg a *Pesti Napló*ban közölt cikkei hatékonyságával – úgy gondolta, mivel a szobor-ügy az egész nemzetet érinti, igenis kötelessége véleményét formálni. Felhívta hát az orgánumok szerkesztőit, foglaljanak állást a Katona-szobor ügyében: „A magyar művészet becsülete érdekében a Nemzeti Színház előtt inkább semmi szobor ne

2. kép: Katona József szobra a Nemzeti Színház előtt. Vasárnapi Ujság, 1858., 5.évf., 42. sz., október 17. 493

legyen, mint olyan melyért pirulnunk kell. A hírlapok foglalkozzanak a kérdéssel, hiszen hazafiatlanabb nem tiltakozni oly mű nyilvános felállítására ellen, mellyel a magyar művészet s így közvetve a magyar nemzet nem becsületet vesz s melyért, ha ott hagyjuk, más nemzetek méltán kinevethetnek bennünket” írja.³⁷ Habár több folyóirat szerkesztője egyetértett Gregussal, sokallták azon állítását, miszerint a szobor nemzeti „becsületkérdés” lenne.³⁸ A *Vasárnapi Ujság* például védelmébe vette az alkotást, 1858-as októberi számában címlapon hozva a szobor rajzát, valamint kísérő szövegében megemlékezve Katona József munkásságáról és Tomori Anasztáz felajánlásáról – az emlékmű állításának más (nemzeti, kulturális, erkölcsi) aspektusból való szemlélését sugalmazva.³⁹ (2. kép)

Habár a vita végül lecsendesedett, a szobrot 1860. június 4-én inkább csendben eltávolították és áthelyezték a Nemzeti Színház belső udvarára, ahol „már nem bosszantotta a közönséget, annál inkább a színészeket, akik nem voltak hajlandók sokáig elviselni azt a látványt” mivel „egy ilyen szobor szemlélete huzamosabb időn át tűrhetetlenné kezd válni” – jegyzi meg kissé vitriolosan Lyka Károly 1942-ben.⁴⁰ Tomori a kritikákat megelégedendő az 1860-as években saját Gomba községi birtokára vitette a szobrot, majd 1881-ben Kecskemét városának ajándékozta.⁴¹ 1881-ben május 29-én a *Kecskemét* című hetilapban számoltak be a Városi Közgyűlés döntéséről, miszerint

3. kép: A Katona szobor a kecskeméti Műkertben. Képeslap. A Korda R.T. kiadása. 1912 előtt készült felvétel 1930-as évekbeli kiadása. Kerekes Gyula gyűjteménye

az építendő színház előtti elhelyezést megelőzően a szobrot ideiglenesen „valamely téren” kell felállítani. A szobrot, melyet Kecskeméten csak vándorló vagy szédelgő szobornak neveztek, 1883-ban a Műkertben állították fel. „Ott szépen megékesítették futórózsákkal, és remélhető, hogy ezek a futórózsák idővel fölfutnak az egész szobor köré, föl egészen addig a lúdtollig, amelyet bronzkeze tart a magasba, nem lehet tudni: miért” jegyzi meg erről a fej-leményről is Lyka Károly.⁴² (3. kép)⁴³

Majd a Műkertből is tovább vándorolt a szobor, s legvégül 1954-ben a Katona József Gimnázium előcsarnokába került, ahol a mai napig áll. (4. kép) Helyét Vígh Tamás és Bálint Jenő közös Katona

4. kép: Katona József szobra a kecskeméti Katona József Gimnáziumban. Virág Ágnes felvétele, 2013.

József bronzszobra foglalta el, melyet 1962. december 16-án avattak fel a Katona József színház előtti téren.⁴⁴ Érdekes megjegyezni, hogy a pesti szobor állításával körülbelül egy időben Kecskeméten is Katona József szobor állítását tűzte ki célul a város. A kezdeményezést Horváth Döme, a kecskeméti Katona-kultusz megteremtője indította el. Katonának síremléket tervezett emeltetni, mégpedig az általa 1856-ban kiadott Bánk bán kiadásból valamint a színházi előadások bevételei után befolyt összegből.⁴⁵ A *Vasárnapi Ujság* azonban csak 1860-ban tudósíthatott arról, hogy összegyűlt az elkészítéshez szükséges pénz. A síremlék elkészítésével megbízott szobrász pedig nem más, mint annak a pesti Lendvay Márton szobornak az alkotója, aki Züllich Katona szobrának helyét kapta meg a Nemzeti Színház előtt: Dunaiszky László.⁴⁶

TOVÁBBI VITÁK

Züllich Rudolf a Katona József szoborral kapcsolatos viták ellenére még két nagyobb megrendelést kapott. 1859-ben készítette el a Nemzeti Múzeum számára Berzsenyi bronzszobrát, végül 1860-ban Balatonfüredre Kisfaludy Károly szobrát.⁴⁷ A pesti Katona szoborral szinte párhuzamosan készült Kisfaludy füredi szobra, csak az utóbbi felállítása jobban elhúzódott, ezzel magyarázható, hogy a Kisfaludy szobor avatónnapja majdnem egybeesett a Katona szobor eltávolításának napjával. Züllich a Kisfaludy szobor tervét is nyilvánosságra hozta, a *Kétgarasos Újság*ban 1858. októberében.⁴⁸ A kérdésre, hogy vajon a közönség hogyan reagált volna a Kisfaludy szoborra, ha az elmúlt két év sajtója nem a Züllich-féle Katona szobor vitájától hangos, már nem tudhatjuk meg a választ, hiszen „a patinás fürdőhely vendégei, ellentétben a pestiekkel, már tudhatták, mi vár rájuk, ekkoriban az egész magyar sajtó Züllich tehetségtelenségét zengte”.⁴⁹ Züllich monográfusa, Veress Endre is megjegyzi, hogy a szobrot már tervként is hibásnak ítélték, és „sajtónk – okulva a múltból – nyíltan s egyhangúlag hirdette, hogy kár lenne bronzba önteni ... Ez volt minden jó izlésű ember megjegyzése és a sajtó általános feljajdulása”.⁵⁰ A *Vasárnapi Ujság* a szoboravatónnap előestéjén már eleve bukásra ítéltként harangozta be a Kisfaludy szobor pozitív fogadtatását: „Méltó testvére a Nemzeti Színház előtt búsongó Katona-szobornak, tehát ugyanazon kritikai ütlegekre számíthat, melyekben a Katona-szobornak, fájdalom, oly nagy része volt.”⁵¹ A balatonfüredi szoboravatón Züllich végül már meg sem jelent, csak egy magyarázkodó levelet küldött, (a levél felolvasása része volt az ünnepélynek) melyben műve fogyatékoságait elismerve azt a hazai viszonyok, a megfelelő képzés (szobrászati akadémia) hiányára hárította.⁵² A szobrot végül 1883-ban Vay Miklós munkájára cserélték le és Züllich művét Bécsbe vitték beolvasztani.⁵³

A VITA EREDMÉNYE – LENDVAY MÁRTON SZOBRA

Tomori Anasztász a Katona-szobor sikertelenségének okán felajánlotta egy újabb szobor finanszírozását a Nemzeti Színház számára. Az elmúlt eseményekből okulva azonban erre a szoborra már pályázatot írtak ki. Az elkészítendő szobor ábrázolta id. Lendvay Márton, a színész.⁵⁴

Az, hogy 1857-ben a Nemzeti Színház elé a nemzet egyik kultúrnyagságának, a nemzeti dráma írójának, Katona Józsefnek a szobrát tervezték, nem adhat okot meglepetésre. De vajon

annyira sokat változott a közhangulat két év alatt, hogy az író feledésbe merült és egy színész vette át a helyét? Mi köti össze Lendvayt és Katonát? Milyen volt a színészek és az írók (egymáshoz viszonyított) helyzete az 1850-es években?

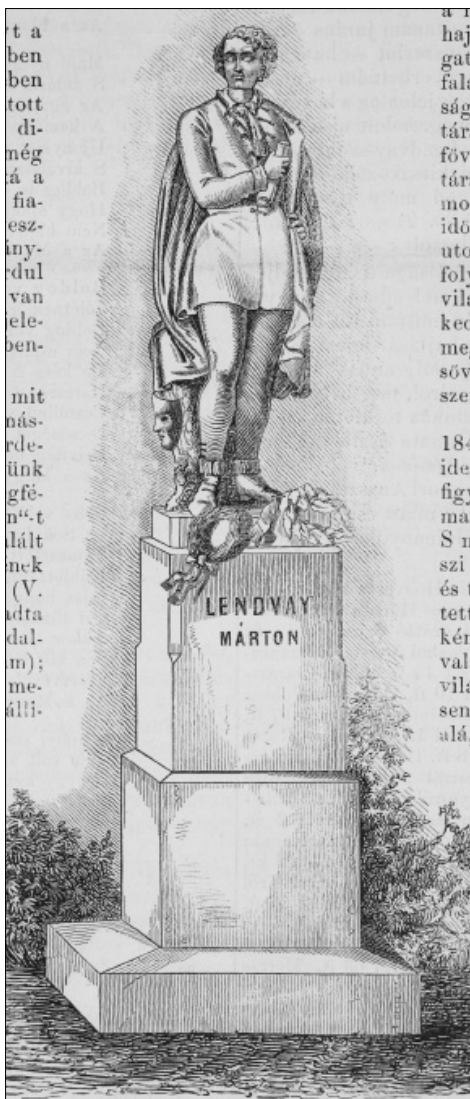
Azt már láthattuk, hogy a Nemzeti Színház a kulturális összefogás jelképe és a színjátszás a nemzeti művelődés médiuma: „A színészet nagyfontosságú ügy volt mindig s lesz mindig nemzeti életünkre nézve” – írja a *Vasárnapi Ujság*.⁵⁵ A reformkorban a színészeknek, mint a nemzeti színjátszás kiemelkedő alakjainak, az írókhoz, festőkhöz, szobrászokhoz hasonló tisztelettel adóztak, mivel a színészet igen fontos szerepet játszott a magyar nyelv és a nemzeti tudat ébrentartásában, majd később az abszolutizmus elleni harcban.⁵⁶ A kor divatlapjaiban nagy számmal jelentek meg a színészek portréi, színpadi szerepképek, színpacképek, jelenetképek. A színpadi szerepképek egyesítették a színészt magát és a játszott szereplőt, esetünkben például Lendvay Mártont, a közönség kedvencét és egyik örökbecsű szerepét, Bánk bán. Az évek alatt Lendvay Márton összeforrott szerepével, a nemzet számára a színész maga volt Bánk bán, de nem csupán azért, mert leghíresebb szerepeinek egyike volt a magyar főúr alakítása a színpadon. Mivel ő maga az 1848–49-es forradalom és szabadságharc alatt nemzetörként tevékenykedett, kortárs példát is adott az önkényuralom és az idegen elnyomás elleni szerepvállalásra. Így kapcsolódik össze a Nemzeti Színház, mint a nemzeti összefogás jelképe, Katona József, a nemzet forradalmi hangú írója, Bánk bán, az első vérbeli idegenuralom elleni dráma és Lendvay Márton, Bánk bán szabadságpárti megszemélyesítője a 19. század embere számára. (5. kép) Ezért lehetett Lendvay Márton szobra egyenrangú pótlása a Züllich-féle Katona szobornak. A szobor létrejötté, ahogyan azt a *Vasárnapi Ujság* megjegyzi,

„kizárólag a magyar nők kegyeletének és honleányi érzelmének eredménye”, – ezen hölgyek megbízták Tomori Anasztázt, a mű-pártoló örökös, hogy intézzen felhívást a Lendvay-szobor elkészüléséhez szükséges pénzösszeg előteremtésére.⁵⁷ A pénz csakhamar összegyűlt a hölgyek nemes adományaiból, ezután Tomori szoborpályázatot hirdetett. A pályázaton részt vett Züllich Rudolf, Izsó Miklós és Dunaiszky László.⁵⁸ A bírálót során Dunaiszky László gipszterve nyerte el a zsűri és a közvélemény tetszését, melyet két hónapra közszemlére tettek a Műegylet tárlatán.⁵⁹ Az emlékművön Lendvay zsinóros magyar ruhát visel, szereptekercset tartó jobb kezével hősi pózban pillérre támaszkodik. A pillér fülkéjében a könyvek és a maszk a színészmesterségre utalnak, az elé helyezett koszorú pedig a nemzet elismerését jelképezi.⁶⁰ Dunaiszky a szobrot Bécsben Mornperger öntődjében öntette ki.⁶¹

A kész szobrot 1860. június 4-én állították fel a Nemzeti Színház előtti kiskertben. Az elhelyezésre a javaslatot maga Tomori

5. kép. Barabás Miklós: Lendvay Mint Bánk bán, 1845. Litográfia

szintén csupán pár sorban számoltak be a Lendvay szobor felállításáról, mint két évvel korábban a Katona-szoboréról, azonban ennek a szobornak a rajzát is közli a *Vasárnapi Ujság*.⁶⁴ (6. kép) A Katona szoborral egyetemben ezt a művet sem árasztják el dicséretekkel: „A hős színész e szoborban egyszerű, sőt igénytelen magatartással jelenik meg [...]. Mozdulatában nincs sem erély, sem kifejezés, az arc fővonásában élethű,

6. kép: Lendvay Márton szobra
a Nemzeti Színház csarnoka előtt Pesten.
Vasárnapi Ujság, 1860. 7.évf., 36. sz. szept.2. 429.

Asasztáz tette, aki levélben kérte a színház igazgatóját, Ráday Gedeont, hogy az általa korábban megrendelt és kevésbé sikerültnek tartott Katona szobrot ideiglenesen cseréeljék le Lendvay szobrára, amíg a szintén Tomori által megrendelt új Katona szobor elkészül.⁶² Ráday válaszában arra kérte Tomorit, hogy a Katona József iránti tiszteletből a szobrot ne távolítsák el végelegesen a színház területéről, hanem egy arra kijelölt helyen állítsák fel újra.⁶³ Így került a Dunaiszky Lendvay szoba a Züllich-féle Katona szobor helyére, míg a Bánk-bán írójának szobra átkerült a színház belső udvarára. Az újságok

7. kép: A Lendvay szobor mai helyén.
A szerző felvétele, 2012.

de nem jellemzetes, a ruházat tétovázón mintázó kezekre vall.⁶⁵ A szobor a színház elől annak udvarára került, majd mikor 1912-ben lebontották a régi Nemzeti Színházat, raktárba száműzték. 1934 szeptemberében elhelyezték a Blaha Lujza téren, a Népszínház (Nemzeti Színház ideiglenes otthona) közelében. A szobor 1964-ben, amikor a Nemzeti Színházat is lebontották, újra raktárba került, végül 1971-ben állították fel újra, az I. kerületben, a Várnegyedben, az Országház utca 21. előtt, ahol ma is áll.⁶⁶ (7. kép)

Összességében tehát elmondható, hogy Katona József és id. Lendvay Márton 1860 táján készült szobrai igen szorosan kötődnek a magyar színjátszás és a Nemzeti Színház történetéhez, valamint példaértékűek a kultuszteremtés, a nemzeti identitás formálódásának szempontjából is. Az egyik első hírlapi-művészeti vitaként pedig a művészet 19. századi popularizálódásáról és a korabeli (képes) sajtónak ebben betöltött szerepéről tesznek tanúbizonyságot.

JEGYZETEK

1. *Papp Júlia*: „...Nem szűkölködik már a magyar a kultúrában...” A művelődési téma a 19. század hazai képzőművészetben – egy nemzet-karakterológiai toposz változásának tükrében. *Művészettörténeti Értesítő* 2001/3–4. 293–315.
2. *Papp 2001*, 293–315.
3. *Kempf (Dr. Kempf József)*: Lendvay síremléke a pesti temetőben. (Gerendai Antal emlékművei.) *Vasárnapi Ujság* 1859. 6. évf., 45. sz., november 6., 537.
4. *Révész Emese*: A magyar historizmus. Corvina, Budapest, 2005. 52–54.
5. *D. I.*: Dunaiszky László. *Művészet* 1904, III. évf., 5. sz., 317.
6. Az első köztéri – nem szekuláris – emlékmű Heinrich Hentzi (1785–1849) osztrák tábornok tiszteletére emeltetett 1852-ben, a budavári Szent György téren. Azonban ez a szobor meglehetősen közutálatnak örvendett: Hentzi ugyanis 1849. május 21-én, Buda ostromakor a magyar honvédsereg és Görgey ellen harcolva esett el. *Szatmári Gizella*: Szobrok. In: A főváros régisége – Közterek és magánterek. 1780–1940. A Kiscelli Múzeum állandó kiállításának vezetője. Budapest, Budapesti Történeti Múzeum, 2004.
7. *Révész Emese*: „Az ország tükre” – Sajtóillusztráció Magyarországon 1850–1870. Doktori disszertáció, kiadatlan. 53.; *Nagy Ildikó*: Az emlékműszobrászat kezdetei Budapesten, szobrok és szobrászok. In: *Budapesti Negyed – Művészet a városban*. 2001. 9. évf. 2–3. (32–33.) sz. 191–218.
8. *Révész diss.*, 53.; *Sinkó Katalin*: A nemzeti emlékmű és a nemzeti tudat változásai. *Művészettörténeti Értesítő*, 1983. 4. sz., 185–186.
9. *Révész 2005*. 46–47.; *Sinkó Katalin*: A művészi siker anatómiája 1840–1900. In: Aranyérmek, ezüstkoszorúk. Művészkultusz és műpártolás Magyarországon a 19. században. Budapest, MNG, 1995. 27.
10. Tomori Anasztáz (1824–1894) művészetpártoló. A Kisfaludy Társaság egyik alapító tagja volt. (Kenyeres Ágnes szerk.: Magyar Életrajzi Lexikon II. /L-Z./ Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969.) Bővebben például: *Csányi László*: Egy mecénás arcképe. *Tolna-Megyei Népújság* 1964/69.; *Magyar László*: A nagykőrösi mecénás. *Pestmegyei Hírlap* 1964., 259.
11. *Lisztes László*: Katona József. Bibliográfia. Kecskemét, 1992.; *Sümei György*: Katona József múlt századi arcképei. In: *Cumania* 6. Kecskemét, 1979; *Veress Endre*: Czélkúti-Züllich Rudolf szobrász élete és munkái. Kolozsvár, 1911.
12. Jókai Mór összes művei. Kritikai kiadás. Cikkek és beszédek II. 1848, kiad. *Szekeres László*, Budapest, 1967. 253. Idézi: *Kerényi Ferenc*: A színház mint társaséleti szintér a 19. századi Budapesten. In: *Budapesti Negyed*. Társasélet Pesten és Budán (szerk. *Fábi Anna*) 2004. 12. évf. 4. (46.) sz. 67–89. A magyar színház klasszicista stílusú épületét 1837-ben nyitották meg Pesti Magyar Színház néven. Egészen 1840-ig Pest vármegye tartotta fenn, mígnem országos intézmény lett és Nemzeti Színház néven működött tovább. Bővebben lásd Székely György (szerk.): *Magyar Színház-történet 1790-1873*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990. 371–442.
13. *Kerényi 2004*.

14. *Kerényi Ferenc*: Katona József a magyar színpadok műsorán. (1811–1837) *Irodalomtörténeti Közlemények*, 96. 1992. 4. 399–413.
15. *Honderű* 1845. november 25. 419.
16. Döbrentei Gábor (1785 – 1851) költő, királyi tanácsos, az MTA tagja. (Magyar Életrajzi Lexikon. szócikk); Züllich Rudolfot a Döbrentei Gábor elnöklete alatt 1846-ban megalakult Szoborcsarnok egylet megbízta a felállítandó Nemzeti Szoborcsarnok legelső darabjának, a Hunyadi János szobornak elkészítésével, azonban az 1848-as események miatt a szobor felállítására nem került sor. (*Sinkó 1995*, 15.); *Művészet* 1911. 231–232.; *Szana Tamás*: Száz év a magyar művészet történetéből 1800–1900 – Festészet, szobrászat, Budapest, 1901. 50.; *Lyka 1942*, 81–82.; *Lyka Károly*: Magyar mesterek. Budapest, Singer és Wolfner, é. n. 162–163.; *Veress 1911*, 16.
17. *Veress 1911*, 98.; *Nővilág* 1857. június 14. 365.; *Vasárnapi Ujság* 1857. augusztus 9. 322.; *Divatcsarnok* 1857. október 15. 470.
18. Tóth Vilmos szerint Tomori a két szobor elkészítésére feltehetően azért Züllich Rudolfot kérte fel, mert olyan kevés volt az állíttatásra fordítható pénz, hogy más szobrász nem vállalta a megbízást. *Tóth Vilmos*: A híressé vált kontár – Züllich Rudolf Katona József-szobrát közfelháborodás miatt távolították el. *Népszabadság* 2003. július 14. <http://nol.hu/archivum/archiv-118205>. Utolsó elérés: 2012. 11. 23.
19. Magyar Életrajzi Lexikon, szócikk.
20. *Lyka Károly*: Szoborkalandok. *Új Idők* 1934. ápr. 8. 518–520.
21. *Vasárnapi Ujság* 1857. 332.; *Nővilág* 1857. 366.; *Divatcsarnok* 1857, 471, 567.
22. Katona József Züllich által készített tervszobra. körrajz, nyomt. Rohn Pesten 1857. 30^{dik} mûmelléklet a Hölgyfutárhoz, 1857.
23. A szoborállításról tudósítanak: *Divatcsarnok* 1857. 567.; *Divatcsarnok* 1858. 236.; *Déliabáb* 1858. 167.; *Divatcsarnok* 1858. április 10. 236.; *Déliabáb* 1858. április 4. 167.; *Nővilág* 1858. 396.; *Divatcsarnok* 1858. 381.; A *Divatcsarnok* 1858. évf. 381. án megjelent rajzát a *Vasárnapi Ujság* 1858. október 17. 493. lapján látható metszetéről adták kicsinyítve; de megjelent a *Pesti Napló* 1899-ki karácsonyi Bánk-bán albumának XLII. lapján is, ugyanonnan reprodukálva. *Szöllőssy Ágnes – Szilágyi András – Hadházy Levente* (szerk.): Budapest köztéri szobrai 1692–1945. Budapest, 1987. 51. 73. tétel (Tévesen jegyzik, miszerint a Katona József szobrot 1859-ben szállították Kecskemétre. Valójában a szobrot 1860-ban a Nemzeti Színház belső udvarára szállították, majd csak később került onnan Kecskemétre.)
24. *Veress 1911*, 44.
25. *Révész* diss. 53.; Katona József szobra... *Vasárnapi Ujság* 1858. június 13. 332.
26. Katona József. *Vasárnapi Ujság* 1858. október 17. 495. Tomorinak nyílt levélben köszönetet mondanak: *Magyar Sajtó* 1858. 275.; Áldozatkésztségéért Tomorinak nyílt levélben is köszönetet mondott a szobor leleplezése utáni napon „Egy szomszédja a Nemzeti Színháznak”. *Magyar Sajtó* 1858. évf. 275.
27. Katona József. *Vasárnapi Ujság* 1858. október 17. 495.
28. Indítványok a Katona szobor kijavítására. (4 kép) fámetszet. *Üstökös* 1858. 1. sz. augusztus. 21., 7.
29. *Révész* diss. 54.
30. Greguss „Szigorú, de tárgyilagos” – Veress szavai. (*Veress 1911*, 45.); *Greguss: Észrevételek...*, *Pesti Napló* 1858. jún. 15.
31. U. o.
32. *Züllich Rudolf*: Válasz a Katona szobrára tett „észrevételekre”. *Hölgyfutár*: 1858. június 21. 556.
33. *Greguss*: Még egyszer a Katona szobráról... *Pesti Napló* 1858. június 24.
34. *Hölgyfutár* 1858. június 21. 556.
35. *Pesti Napló* 1858. június 24. 124.
36. Névtelenül *Nővilág* 1858. évf. 427. Ugyanott, névtelenül, 413. Idézi *Veress 1911*, 100.
37. *Pesti Napló* 1858. június 24. 124.
38. *Nővilág* 1858. 413.; *Nővilág* 1858. 427.; *Déliabáb* 1858. 311.
39. *Vasárnapi Ujság* 1858. október 17. 456.
40. *Lyka 1942*, 150.; *Lyka é. n.* 157.; A szoborcseszeréről: *Hölgyfutár* 1860. évf. 294, 550 és 557.
41. *Veress, 1911*. 47.
42. *Lyka é. n.* 158.
43. A kép rendelkezésre bocsátásáért köszönet Kerekes Gyulának, a kecskeméti Katona József Könyvtárnak és Ramháb Máriának.

44. Szórád Péter 2009-10-11 11:21, <http://www.kozterkep.hu/~7202/> Utolsó elérés: 2013. 01. 24.
45. Erről a tervről a *Vasárnapi Ujság* 1856. május 11-i számában tudósítanak, miszerint „Katona József „Bánk bánja” új kiadásban fog megjelenni. A tiszta jövedelemből emlék állítatik a nagy költőnek”. Katona József. *Vasárnapi Ujság* 1858. október 17. 495.; Jókainé és alkalmi társulata adták elő a Bánk bánt a cél érdekében. *Vasárnapi Ujság* 1857. március 1., 75.
46. Mivel a gyűjtés végül a vártnál jobban sikerült, sírszobor helyett végül egy nagyobb szabású szobor készült el, amit a pesti Katona szoborhoz hasonlóan Bécsben öntöttek, majd 1861. május 20-án leplezték le. A szobor talapzatán egy, az idők folyamán elveszett, könyvet, papírtkeercset, színészi álarcot, lantot, és koszorút ábrázoló emléktábla volt. Pesti társával ellentétben ez a szobor teljesen megfelelt a kor és a közönség ízlésének, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy a múlt század első évtizedeiben a róla készült idealizált színes rajz díszítette a *Kecskeméti Nagy Képes Naptár* több évfolyamának címlapját. Azonban az utókor nem tartotta akkora becsben a művet, mint saját kora – 2000 júliusában a szobrot ismeretlen tettesek eltulajdonították. A talapzaton jelenleg a bronzszobor pótlására a két évvel később Sütő József szobrászművész készítette műkö másolat áll. (*Praznovszky Mihály: A szellemiadiadal ünnepei.* Mikszáth Kiadó, 1998. 24–25., 31.); Katona József síremlékére... *Vasárnapi Ujság* 1860. 425.; *Sümegei* 1979. 81-84.
47. Berzsenyi Dániel szobrának elkészítését Döbrentei Gábor, Züllich római tartózkodása alatt megismert pártfogója még 1847-ben bízta a szobrászra, de a 48-as események miatt egy évtizedet csúszott a kivitelezés. A büszk végül csak ideiglenesen került felállításra a Múzeumkertben, később Vay Miklós szobrára cserélték le. *Veress 1911*, 102; *Praznovszky* 1998, 26; n.n.: Berzsenyi Dániel emlékszobra a Múzeum-kertben. *Vasárnapi Ujság*, 1860. 23. sz., június 3.; Elkészültéről: *Hölgyfutár* 1859. április 26. 416.; *Hölgyfutár* 1860. 246., 509. és 517.; *Divatcsarnok* 1859. 587. A Kisfaludy szoborról: *Praznovszky Mihály: Kisfaludy Sándor szobrának felavatása Balatonfüreden* 1860. június 11-én. (Adalékok az irodalmi kultusz kialakulásához). *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei.* 19–20. 1993/1994. 519–534.
48. Kisfaludy Sándornak szobra Balaton Füreden. *Fametszet*, j. n. *Kétgarasos Újság*, 1858, 1. október 3., 4.; n.n.: Kisfaludy Sándor szobra Züllich-től. Uo. 3.
49. Tóth Vilmos: A híressé vált kontár – Züllich Rudolf Katona József-szobrát közfelháborodás miatt távolították el. *Népszabadság* 2003. július 14. <http://nol.hu/archivum/archiv-118205>
50. *Veress 1911*, 104.; *Hölgyfutár* 1859. április 30. 432.; *Divatcsarnok* 1859. május 1. 435.
51. Kakas Márton 127. levele, *Vasárnapi Ujság* 1860. 363.
52. Emlékbeszéd Kisfaludy Sándor koszorús költőnk szobrának Balaton-füreden 1860-diki Junius 11-dikén történt leleplezése alkalmára, Cékluti Züllich Rudolf akadémiai szobrásztól, Pest, 1860; *Praznovszky Mihály: Kultusz és közélet, Új Horizont*, 1993/2. 71–75.; *Az Ellenzék* 1910. március 24./68. számában nn: Egy régi erdélyi szobrász. címmel számol be arról, hogy az Erdélyi Múzeum Egyesület Bölcsészettudományi Szakosztálya szakgyűlésén dr. Veress Endre kolozsvári tanár előadást tartott Züllich Rudolfról, és pályáját ismertette megemlíti, hogy a szobrász egy magyar képzőművészeti iskola létesítése érdekében emlékiratot írt, s adott ki. *Veress 1911*, 110.; *Lyka é. n.* 158–159.; Hertelendy Kálmán olvasta fel Züllich levelét, amelyben a magyar viszonyokat, a megfelelő műterem hiányát okolja azért, hogy a szobor nem sikerült tökéletesre. A leleplezési ünnepség leírása: *Vasárnapi Ujság* 1860. 306. és 311.; *Budapesti Hírlap* 1860. 1618.; *Magyar Sajtó* 1860. június 19.; *Pesti Napló* 1860. június 14. 137.; *Hölgyfutár* 1860. 573. és 583.
53. Katonáról majd Kisfaludyról készült szobrának sikertelensége miatt Züllich végül Bécsen át 1861-ben Párizsba ment, ahol karrierje kezdetéhez visszatérve újra kámeák vésésével foglalatzkodott. Innen 1875-ben Pestre szegődött el nevelőnek és pártfogoltjával európai körutat tett, melynek során eljutott Brüsszelbe és Londonba is. Munkaviszonya megszűntekor Nápolyba, Szicíliába végül Kairóba költözött. Kairóban halt meg 1890 januárjában. *Veress 1911*. 4.
54. Lendvay Márton 1807-ben Nagybányán született és már egészen gyermekkorában a színház vonzotta. Végül 1827-ben végleg színésznek állt és Kolozsváron valamint Kassán keresztül Budára került, ahol 1837-ben csatlakozott az újonnan megnyílt Pesti Magyar (Nemzeti) Színház társulatához, aminek állandó tagja maradt egészen haláláig. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc alatt nemzetőrnagyként tevékenykedett és követte Kossuthot Debrecenbe. Világos után még pár évig folytatta színészi pályafutását, azonban hamarosan elhatalmasodott rajta betegsége, ezért 1854-ben le kellett lépnie a színpadról. A kényszerű lemondás nagyon megviselte, míg végül 1858. január 29-én érte utól a halál. Számos újság számolt be haláláról, temetéséről, a nemzet gyászáról, valamint a színész szobrának és síremlékének készüléséről. Szülőhelyén, Nagybányán, 1881-ben kapott emléktáblát. Magyar Életrajzi Lexikon szócikk.

55. Idézi *Révész Emese*: Az Ország Tükre. Képes sajtó Magyarországon 1780–1880. Kiállítási katalógus. Budapest, BTM-OSZK, 2012. 38.
56. *Prohászka László*: Szoborsorsok. Budapest, Kornétás Kiadó, 1994. 7.
57. *Hölgyfutár* 1859. 208.
58. A Lendvay szoborra... *Vasárnapi Ujság* 1859. március 6. 118.; *Lyka* 1942, 18.; *Veress* 1911, 46.; *Pasteiner Hölgyfutár* 1859. 86.; *Délibáb* 1859. 571.; *Nővilág* 1858. 763. A szobor rajzát már november végén kiállította lakásán; a valamint megjelent: *Nővilág* 1858. november 28. 763., *Délibáb* 1858. évf. 571., *Hölgyfutár* 1859. január 27. 86. és március 1. 208.
59. Dunaiszky 1822-ben született Pesten. Apja Dunaiszky Lőrinc szintén szobrász volt. 1848-tól a müncheni akadémián tanult Michael Ludwig Schwanthalertől majd Bécsbe ment, onnan itáliai tanulmányútra. Az 1850-es évektől Pesten dolgozott, végleg azonban csak 1863-ban telepedett le, mikor átvette apja kőfaragóműhelyét. Sokat foglalkoztatott mester, főképp arcképszobrász volt. Az 1860-as évek elején a frissen megalakult Képzőművészeti Társulat tagja lett, szerepelt az 1871-es londoni világkiállításon. Még nyolcvan évesen is aktív volt, jelentkezett az 1902-es Erzsébet-szobor pályázatra, ahol kitüntetést kapott – bár inkább az eszméért, mint a műért. Budapesten halt meg 1904-ben. Kiss Marianne-Cholnoki Jenő (szerk.): *Révay Nagy Lexikon*, VI. kötet. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1912. 36.; *Lyka*, 1983, 7., 32.; *D. I. Dunaiszky László. Művészet* 1904 III. évf. 5. sz. 316–319. Zádor Anna-Genthon István (szerk.): *Művészeti Lexikon*. I. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 571.
60. Szatmári i.m.
61. *Hölgyfutár* 1860. 294.
62. *Vasárnapi Ujság* 1860. 429–430.; *Veress*, 1911, 47.; *Hölgyfutár* 1860. 550.
63. Tomori terveiben az szerepelt, hogy egy új Katona szobor mellé még Kisfaludy Károlyról is készített egy szobrot. Így a három alkotás a Nemzeti Színház előtt állva afféle színházi triászt alkothatott volna. Ez azonban nem valósult meg. *Hölgyfutár* 1860. 557.
64. A Lendvay szobrot... *Vasárnapi Ujság* 1860. 291.; Lendvay Márton szobra a nemzeti színház csarnoka előtt Pesten. *Vasárnapi Ujság* 1860. 429.
65. *Szana* 1901. 123.
66. *Szöllősy – Szilágyi – Hadházy*. 1987. 51. (74. tétel), *Medvey Lajos*: Vezető Budapest szobrai megtekintéséhez. Budapest, 1939. 72., *Prohászka* 1994. 7.

ZSUZSANNA BENKŐ

KATONA AND LENDVAY – STATUES BY RUDOLF ZÜLLICH AND LÁSZLÓ DUNAISZKY AS COVERED BY THE CONTEMPORARY PRESS

ABSTRACT

In the 1860s the National Theatre received two new sculptures, one of József Katona by Rudolf Czéllkúti Züllich and one of Márton Lendvay sr. by László Dunaiszky. Both personages were closely connected to Hungarian dramatic arts, to the National Theatre and thus to the shaping of national identity and the history of cult creation. However, it is even more remarkable how the press of the era determined the fate of these statues. The public dispute about the Katona appeared – among others on the pages of *Vasárnapi Ujság*, *Hölgyválasz* and *Pesti Napló* [Sunday Paper; Ladies' Choice; Pest Journal] mainly involving the sculptor Rudolf Züllich and the aesthete and journalist Ágost Greguss who regarded the issue of the sculpture as a question of national honour and called on the editors of various papers to take sides. Thus the sculptures commissioned by enthusiastic patrons of art changed their places within the country according to the opinion of the reading public and the polemics unfolding in the media, testifying both the growing demand for public statues and the role of the media in shaping public opinion. The sculptors, the commission, the completion and placement of the statues were all subjects of heated debates in the press, foretelling the disputes and media coverage around the competitions and called for the creation of public and commemorative sculptures of the era.

zsuzsibenko@gmail.com